

В. С. Сергєєв

orcid.org/0000-0001-7859-0408

*доктор політичних наук, доцент,
професор кафедри міжнародних відносин та політичного менеджменту
Державного університету «Житомирська політехніка»*

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА І ПОЛІТИЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ: ПРІОРИТЕТИ ДЕМОКРАТИЧНОЇ КООПЕРАЦІЇ ТА НАПРЯМКИ НОРМАТИВНОГО ОНОВЛЕННЯ

В сучасному світі відбувається процес модернізації політичного управління, пов'язаний з впровадженням цифрових технологій контролю та забезпечення організаційної компетентності та інституційної спроможності. Формування дієвої екосистеми національної безпеки в умовах багатовимірних викликів пов'язане з аналізом політичних рішень, програмуванням політичних подій, оцінкою діяльності політичних акторів на новій технологічній базі. У цих умовах доречно звернутися до базових принципів предметної взаємодії інституцій національної безпеки в широкому розумінні та політичного врядування. В умовах демократії ці сфери здійснюють перетин компетенцій на основі розв'язання завдань, ухвалення рішень та стратегічного прогнозування.

В умовах повномасштабного вторгнення російської федерації рекомендації та відомості, отримані сектором національної безпеки є неоціненними даними для впровадження державної політики захисту національних інтересів на міжнародній арені, підвищення соціально-економічної спроможності. При цьому динамізація контактів та взаємодій виходить за межі нормативно-правової бази. Відповідно доречно розглянути зарубіжний досвід кооперації безпекової та політичної ланок демократичного врядування. В умовах повоєнного відновлення та євроінтеграції України неодмінно постане питання відповідності стандартам Європейського Союзу в галузі забезпечення національної безпеки на основі принципів демократії, підзвітності та парцитаптивності.

Аналіз остінніх досліджень і публікацій. Згідно з класичними дослідженнями Х. Лінца і А. Степана, захист демократії ґрунтується на захисті основних принципів, таких як верховенство права, розподіл влади, повага до основних прав та незалежність судових установ (Linz, Stepan 1996). На думку Р. Даля, теоретичні рамки, включаючи процедурні визначення демократії, підкреслюють важливість інституційної стійкості та дотримання конституційних норм (Dahl, 1989). С. Левітські та Д. Зіблатт обґрунтовано вважають, що виклики популізму, дезінформації та авторитарні тенденції, вимагають проактивних стратегій для підтримки цих принципів (Levitsky, Ziblatt, 2018). Проте уваги потребують інституційні основи інтеграції безпекових та політичних імперативів сучасного демократичного урядування.

Метою статті є встановлення напрямків кооперації національно-безпекового та політико-менеджерського сегментів демократичного врядування. Завданням статті є уточнення оптимальних моделей співпраці національної безпеки та демократичних установ представництва та управління.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі демократія, як форма політичного режиму, що характеризується участю громадян у прийнятті політичних рішень, стикається з постійними безпековими викликами, які загрожують її стабільності та цілісності. Захист демократичних інститутів та принципів вимагає багатоскладового підходу, що включає правові, інституційні, суспільні та нормативні стратегії транзиту. Р.Лакхем та Г.Коутра справедливо вважають більшість демократичних переходів крихкими та нелінійними. Неправильні рішення, прийняті на ключових етапах та несприятливі внутрішні, регіональні чи міжнародні фактори можуть мати мультиплікативний ефект і призвести до зупинки або навіть зворотного розвитку демократичного переходу. У цьому відношенні важливий час під час переходів та після конфліктів (Luckham, Sawthra, 2003).

Основний механізм захисту демократії передбачає створення та зміцнення безпекових правових рамок, які визначають сферу дії урядової влади та захищають права особистості. Обґрунтовані конституційні положення, незалежні судові органи та ефективний законодавчий нагляд слугують захистом від ризику авторитарних тенденцій з боку військового сектору. На думку Р.Лакхема та Г.Коутри, демократи повинні використовувати вікна можливостей, оскільки ніколи незрозуміло, як довго триватимуть демократичні можливості. Демократичний контроль над військовими та безпековими інституціями є стратегічно важливим для демократизації з двох причин. По-перше, ці інституції мають тісний зв'язок з політичною владою. А по-друге, їхні функції безпеки, включаючи управління небезпекою, яка може бути породжена демократизацією, є важливими для виживання будь-якої демократичної держави (Luckham, Cawthra, 2003).

Інституційна незалежність та стійкість також мають вирішальне значення для ситуативного та стратегічного стану демократичної політичної безпеки. Федеральна виборча комісія США (FEC) є прикладом консолідації інституційних зусиль щодо забезпечення чесних виборчих процесів. У ЄС нагляд Європейської виборчої комісії також сприяє чесності виборів. Легітимність (прозорість) виборів та захист виборчих прав є ключовими для демократичної стійкості, що вимагає постійного правового контролю за позбавленням виборчих прав та маніпуляціями з виборами. Р.Лакхем та Г.Коутра слушно наголошують, що демократичні переходи є нелінійними. Також бувають різних випадки, коли деякі з них заморожуються або повертаються назад. Проблеми, як правило, ще складніші в постконфліктних ситуаціях, ніж під час переходів від авторитарного правління. Тим не менш, хоча прогрес був нерівномірним, у деяких країнах демократичні інститути були задіяні в структурах безпеки в ситуаціях, де це було б немисливо ще десять років тому (Luckham, Cawthra, 2003).

У контексті розвитку ЄС роль свободи ЗМІ та громадянського суспільства як інституцій політичної безпеки закріплена в критеріях вступу та демократичних стандартах ЄС (Schmidt, 2018). Нормативні стратегії передбачають просування демократичних цінностей через освіту, публічний дискурс та нормативні зобов'язання політичних діячів (Magsamen, Bergmann, Fuchs, 2018).

Натомість у сучасних США сприяння конституційному патріотизму та спільне відчуття демократичної легітимності може значно посилити суспільну відданість демократичним принципам. В сучасній Америці, як відомо, існує давня традиція конституціоналізму та інституційний акцент на політичних правах особистості. Вони слугують нормативними опорами системи політичної безпеки, які запобігають політичній поляризації. Згідно з Р. Лакхемом та Г. Коутрою, політична безпека може бути виправдана лише тоді, коли вона сумісна з безпекою людини, зокрема для тих, хто найбільше ризикує постраждати від бідності, дискримінації та конфліктів (Luckham, Cawthra, 2003).

У контексті політико-комунікаційної безпеки Європейський Союз активно сприяє плюралізму та прозорості медіа, визнаючи, що інформоване громадянство та суспільна участь є важливими для запобігання ерозії демократії (European Commission, 2020). На думку експертів з політичної безпеки, будівництво громадянського миру не можна відокремити від демократизації. Найнадійніший спосіб запобігти регресу військових та структур безпеки в агентів небезпеки – це побудова сильних механізмів демократичної підзвітності та контролю (Luckham, Cawthra, 2003).

Крім того, освітні ініціативи, спрямовані на розвиток громадянської грамотності, сприяють формуванню добре поінформованого електорату, здатного захищати демократичні принципи. Програми громадянської освіти США та План дій ЄС щодо європейської демократії є прикладами зусиль щодо посилення громадянської участі та демократичних знань з метою контролю над діями бюрократії.

За даними звіту Центру Маршалла, у більшості конкретних випадків відмова від демократичних амбіцій та відхід від демократії (антидемократичний «відкат», «зсув») починалися на політичному рівні та потребували часу, щоб досягти бюрократичних структур. Це процес, який впливає на всі рівні державного управління. Коли відступ відбувається на політичному рівні, бюрократія може все ще зберігати старі добрі звички демократизації, що створює роз-

рив між політичним відходом від демократизації та поточними демократичними виробниками державного управління (Democratic Backsliding & Security Governance, 2023).

В ЄС акцент на спільних безпекових цінностях, таких як людська гідність, свобода та верховенство права, лежить в основі нормативної бази Союзу. Хартія основних прав ЄС інституціоналізує названі принципи та використовується в правових та політичних дебатах щодо захисту демократичних стандартів на основі координації міжвідомчої взаємодії. Експерти Центру Маршалла акцентують увагу на тому, що рівень антидемократичних тенденцій у політичній структурі ускладнює взаємодію з державним управлінням, а точніше з інституціями безпеки (Democratic Backsliding & Security Governance, 2023).

Нормативні стратегії також включають просування демократичної безпекової культури в політичних партіях, державних установах та громадянському суспільстві, підкреслюючи важливість дотримання демократичних норм навіть під тиском протестів та зовнішніх загроз. Це особливо актуально для протидії впливу популістських або екстремістських рухів, які ставлять під сумнів процедурну легітимність. Згідно зі звітом Центру Маршалла, недемократичні політичні тенденції в певній країні схильні використовувати бюрократичний апарат загалом та інституції безпеки зокрема як інструмент для консолідації влади. У міру того, як відступ триває, тиск посилюється, включаючи різні форми вимог політиків з боку адміністрації. Такі вимоги відхиляються від демократичних практик і створюють поле для конфліктів/перевороту/змови для політиків та бюрократії (Democratic Backsliding & Security Governance, 2023).

Політична поляризація ще більше загрожує демократичній стабільності за умови, якщо вона поглиблює розкол та підриває формування суспільного консенсусу. Інституційні реформи, до яких належать коригування виборчої системи та реформи парламентських процедур, можуть пом'якшити наслідки поляризації (McCarty, Poole, Rosenthal, 2006). Сприяння діалогу та міжпартійній співпраці також слугує стратегічними заходами укріплення демократичної політичної безпеки. На основі аналізу досвіду США сучасні дослідники К. Магсамен, М. Бергманн та М. Фукс доречно зауважують, що хоча демократичні інституції продемонстрували стійкість перед безпековими викликами протестної делегітимації, вже очевидно, що шкода, яку завдає Д. Трамп, переживе його президентство. Критичне питання сьогодні полягає в тому, чи Сполучені Штати після Трампа візьмуть на себе рішучість очолювати, захищати та розширювати світові демократії, чи залишаться осторонь і страждатимуть від наслідків, оскільки автократія та антилібералізм розмивають основи глобальної системи, очолюваної Америкою (Magsamen, Bergmann, Fuchs, 2018).

Міжнародні організації та транснаціональні структури відіграють додаткову (у багатьох випадках стимулюючу) роль у захисті демократичної політичної безпеки. Нормативний механізм безпекової зумовленості ЄС (EU Political conditionality tool), який пов'язує вступ або фінансування з дотриманням демократичних стандартів, є прикладом цього підходу. Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) забезпечує дотримання демократичних норм серед держав-членів Ради Європи (Shimmelfennig, Sedelmeier, 2005).

Також на матеріалі сучасних США К. Магсамен, М. Бергманн та М. Фукс у своєму звіті стверджують, що підхід, який охоплює основні демократичні цінності Америки, дозволить Сполученим Штатам ефективніше конкурувати з авторитарними державами, такими як Китай та Росія, і забезпечить кращі результати для країни в довгостроковій перспективі (Magsamen, Bergmann, Fuchs, 2018).

Незважаючи на низку безпекових стратегій, проблеми захисту демократії зберігають своє значення. Політична поляризація, економічна нерівність та популістська риторика можуть підірвати інституційну стійкість. США переживають етап посилення партійної ворожості та нападів на незалежність судової влади, що загрожує довгостроковій демократичній стабільності. У сучасному ЄС відхід від демократії в деяких державах-членах, таких як Угорщина та Польща, ілюструє обмеження правових та нормативних гарантій, коли політичні актори підривають демократичні норми (Kovács, Tóth, 2005).

К. Магсамен, М. Бергманн та М. Фукс називають безпекові умови для того, як США можуть подолати політичні невдачі за кордоном. Сполученим Штатам потрібно буде проводити нову зовнішню політику, яка систематично ставить ліберально-демократичні цінності

в центр їхньої взаємодії зі світом. Це вимагатиме більше, ніж просто декларації. Це передбачатиме значущі, стійкі зміни у тому, як Сполучені Штати ведуть свої зовнішні відносини, розпочаті швидкими та рішучими діями та підтримувані наполегливістю та стратегічним баченням (Magsamen, Bergmann, Fuchs, 2018).

Слід зазначити, що глобальні тренди зростання поширення дезінформації та цифрового авторитаризму вимагають адаптивних безпекових стратегій, які включають політико-технологічні рішення та міжнародну співпрацю. Обмеження існуючих систем формальними традиційними предметами відання підкреслюють важливість постійної аналітичної оцінки та реформ. Захист демократії вимагає комплексного підходу, що охоплює правові гарантії, інституційну стійкість, залучення суспільства, нормативні зобов'язання та адаптивні реакції на нові загрози. К. Магсамен, М. Бергманн та М. Фукс вірно наголошують, що стратегія зовнішньої політики, заснована на демократичних цінностях, ґрунтується на вірі в демократичне самоврядування, не лише як краще за всі альтернативи, але й як цінність сама по собі. Така зовнішня політика також у подальшому просуватиме національні інтереси США. Присутність Америки як процвітаючого, багатоетнічного, вільного демократичного суспільства ставитиме виклик автократам через модель, яку вона встановлює. Замість того, щоб сприймати цю силу як належне, Америці час її розвивати (Magsamen, Bergmann, Fuchs, 2018).

Як бачимо, правові та інституційні механізми демократичної політики безпеки є основою демократичної стійкості. При цьому суспільні (громадські) та нормативні виміри є однаково важливими. Протидія сучасним деструктивним викликам, зокрема таким, як дезінформація та поляризація, вимагає інноваційних, гнучких та спільних стратегій. Зрештою, стійкість сучасної демократії залежить від «колективної (консенсусної) відданості» політичних акторів, громадянського суспільства та міжнародних партнерів щодо підтримки сталості демократичних принципів.

Висновки. Таким чином, кооперація інституцій та органів, які забезпечують національну безпеку та урядових структур загального спрямування в США та країнах ЄС ведеться на основі ординарних і надзвичайних алгоритмів й протоколів. Водночас в умовах цифровізації із зростанням кіберзагроз національна безпека виходить за межі предметів відання та ініціює міжгалузеві координаційні зусилля з боку політичного врядування.

Також існує зацікавленість у засвоєнні нових реалій захисту державності соціально-економічної стабільності гуманітарного стану суспільства. Участь інститутів та департаментів національної безпеки у захисті прав людини, можливостей реалізації особистісних політичних прав і свобод, доповнює традиційні уявлення щодо функціоналу цієї сфери в умовах демократії. Політико-комунікаційна сфера є найбільш значущим сегментом взаємодії інституцій та органів національної безпеки та політичного врядування. Гібридні загрози поширення деструктивних наративів, спроби повалення демократичних урядів на основі масованих цифрових маніпуляцій тощо, на сучасному етапі є основою динамізації політичних рішень на рівні представництва. Відповідно модернізація кооперації сегменту національної безпеки та загального політичного врядування буде здійснюватися на основі впровадження конкретних кейсів, масштабування вдалих прикладів виконаних завдань, розробки більш широких протоколів щодо координації та визначення цілей. Нормативна база НАТО щодо безпеково-цивільної співпраці може стати основою для подальших наукових розвідок за темою даної статті.

Література

- Biezen I. V., Kopecký P. The state of party democracy: The EU and the challenge of party decline. *European Journal of Political Research*. 2014. 53(2). 213–227.
- Dahl R. A. *Democracy and Its Critics*. Yale University Press. 1989.397.
- Democratic Backsliding & Security Governance. Alumni Scholar Group Project Summary Report. URL: https://www.marshallcenter.org/sites/default/files/files/2023-01/Democratic_Backsliding.pdf
- European Commission. (2020). *European Democracy Action Plan*. Brussels: European Commission. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ga/ip_20_2250
- Kovács B., Tóth G. Democratic backsliding in Hungary and Poland: Challenges for the EU. *European Politics and Society*. 2020. 21(3). 441–455.

- Levitsky S., Ziblatt D. *How Democracies Die*. Bloomsbury Publishing. 2018. 244.
- Linz J. J., Stepan A. *Problems of Democratic Transition and Consolidation*. Johns Hopkins University Press. 1996. 456.
- Luckham R., Cawthra G. *Democratic Control and the Security Sector: The Scope of Transformation and its Limits* 2003. URL: <https://gsdrc.org/document-library/democratic-control-and-the-security-sector-the-scope-of-transformation-and-its-limits/>
- Magsamen K., Bergmann M., Fuchs M. *Securing a Democratic World. The Case for a Democratic Values-Based U.S. Foreign Policy*. URL: <https://www.americanprogress.org/article/securing-democratic-world/>
- McCarty N., Poole K. T., Rosenthal H. *Polarized America: The Dance of Ideology and Unequal Riches*. MIT Press. 2006. 348.
- Schmidt V. A. Democracy and the European Union: The challenge of democratic legitimacy. *Journal of Common Market Studies*. 2018. 56(7). 157–170.
- Shimmelfennig F., Sedelmeier U. The Europeanization of Central and Eastern Europe. *Cornell Studies in Political Economy*. 2005. 4. 37–54.

Анотація

Сергєєв В. С. Національна безпека і політичний менеджмент: пріоритети демократичної кооперації та напрямки нормативного оновлення. – Стаття.

Метою статті є встановлення напрямків кооперації національно-безпекового та політико-менеджерського сегментів демократичного врядування. Розкрито особливості перетину компетенцій на основі розв'язання завдань, ухвалення рішень та стратегічного прогнозування в умовах сучасної демократії. Оцінено процеси динамізації міжінституційних контактів та взаємодій, які виходять за межі нормативно-правової бази. Вивчено специфіку захисту демократичних інститутів та принципів, який вимагає багатоскладового підходу, що включає правові, інституційні, суспільні та нормативні стратегії транзиту. Запропоновано обґрунтування конституційних положень, діяльності незалежних судових органів та підвищення ефективності законодавчого нагляду, які слугують захистом від ризику авторитарних тенденцій з боку військового сектору. Розкрито нормативні опори системи політичної безпеки, які запобігають політичній поляризації. Показано, що програми громадянської освіти США та План дій ЄС щодо європейської демократії є прикладами зусиль щодо посилення громадянської участі та демократичних знань. Окреслено та схарактеризовано Хартія основних прав ЄС, яка інституціоналізує принципи сталості демократичної системи політичної безпеки та використовується в правових та політичних дебатах щодо демократичних стандартів. З'ясовано особливості актуальних інструментів для протидії впливу популістських або екстремістських рухів, які ставлять під сумнів процедурну легітимність. Підкреслено, що політична поляризація, економічна нерівність та популістська риторика можуть підірвати інституційну стійкість демократичної системи безпеки. Наголошено, що захист демократії вимагає комплексного підходу, що охоплює правові гарантії, інституційну стійкість, залучення суспільства, нормативні зобов'язання та адаптивні реакції на нові загрози. Зроблено висновок, що участь інститутів та департаментів національної безпеки у захисті прав людини, можливостей реалізації особистісних політичних прав і свобод, доповнює традиційні уявлення щодо функціоналу цієї сфери в умовах демократії.

Ключові слова: національна безпека, політичний менеджмент, демократичне врядування, політичні інститути, політична комунікація, гібридні загрози.

Summary

Sergeev V. S. National security and political management: priorities of democratic cooperation and directions of regulatory renewal. – Article.

The purpose of the article is to establish directions of cooperation of the national security and political and managerial segments of democratic governance. The features of the intersection of competencies based on solving tasks, making decisions and strategic forecasting in the conditions of modern democracy are revealed. The processes of dynamization of interinstitutional contacts and interactions that go beyond the regulatory legal framework are assessed. The specifics of the protection of democratic institutions and principles, which requires a multi-component approach, including legal, institutional, social and regulatory strategies of transit, are studied. The justification of constitutional provisions, the activities of independent judicial bodies and increasing the effectiveness of legislative oversight, which serve as protection against the risk of authoritarian tendencies from the military sector, are proposed. The normative pillars of the political security system that prevent political polarization are revealed. It is shown that the US civic education programs and the EU Action Plan for European Democracy are examples of efforts to strengthen civic participation and democratic knowledge. The EU Charter of Fundamental Rights, which institutionalizes the principles of the sustainability

of the democratic political security system and is used in legal and political debates on democratic standards, is outlined and characterized. The features of relevant tools for countering the influence of populist or extremist movements that question procedural legitimacy are clarified. It is emphasized that political polarization, economic inequality, and populist rhetoric can undermine the institutional sustainability of the democratic security system. It is emphasized that the protection of democracy requires a comprehensive approach that encompasses legal guarantees, institutional sustainability, public engagement, regulatory obligations, and adaptive responses to new threats. It is concluded that the participation of national security institutions and departments in the protection of human rights, the possibilities of exercising personal political rights and freedoms, complements traditional ideas about the functionality of this sphere in a democracy.

Key words: national security, political management, democratic governance, political institutions, political communication, hybrid threats.

Дата першого надходження рукопису до видання: 27.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.10.2025

Дата публікації: 21.11.2025